

GODLINZE, dorp met 'heksenhistorie'

14 door J. RITTERSMA

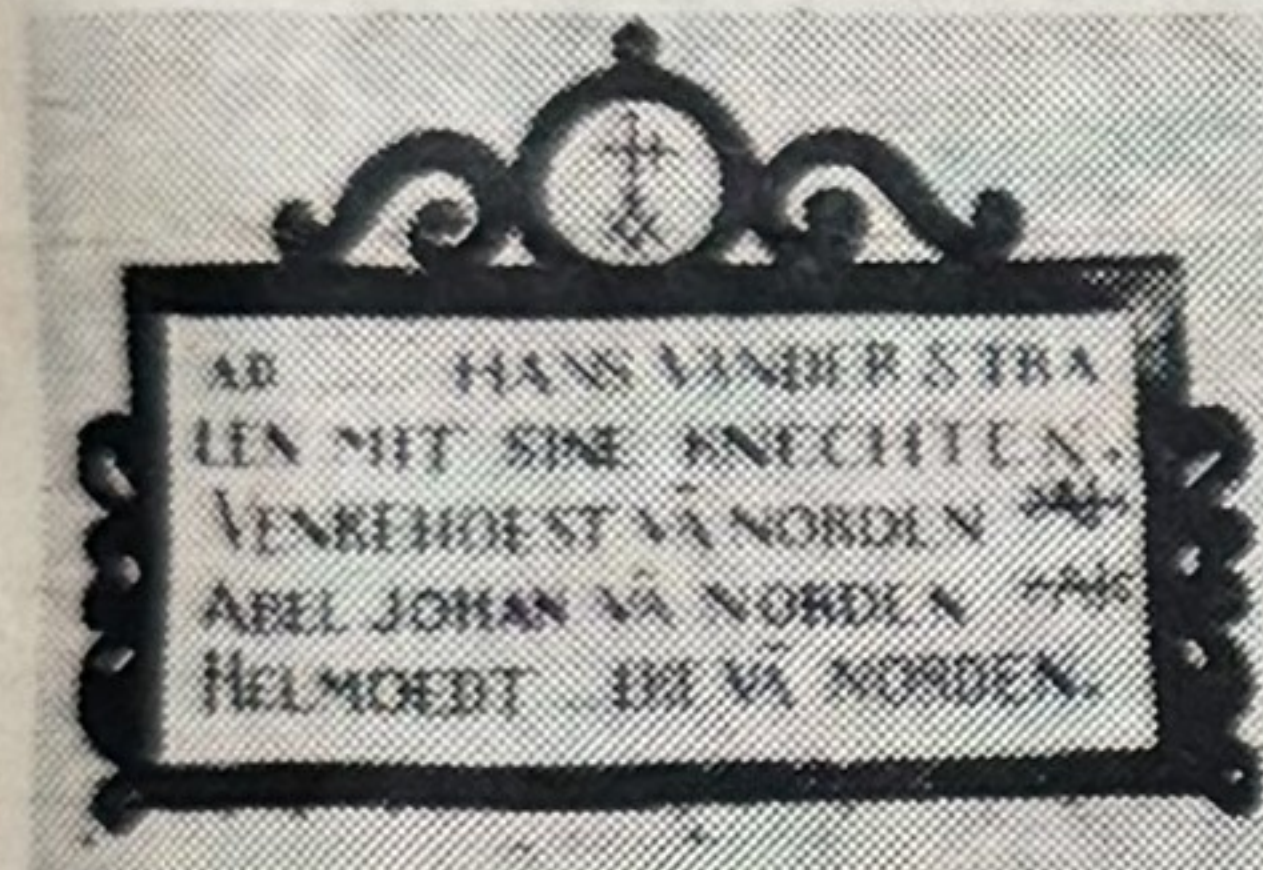
Foto's K. Loonstra

Rijdend door het vlakke Groninger land wordt het dorpssilhouet van Godlinze voornamelijk bepaald door de contouren van de dorpskerk met toren. Godlinze zeggen we, maar elke recht-gearde Groninger spreekt over Glins, als hij het over dit noordgroninger dorp heeft.

Godlinze ligt in de gemeente Bierum en had vroeger de naam Godlevingi, hoogstwaarschijnlijk afkomstig van de mans-naam Godlief. Vroeger vormde het met de dorpen Bierum, Spijk en Losdorp de zg. 'Vierbuuren' (in het artikel over Bierum is hier nader op ingegaan). De wierde van het oude Godlinze is grotendeels afgegraven. Tijdens deze afgraving is de wierde stelselmatig onderzocht. Er zijn voorwerpen gevonden uit een grafveld daterend uit de laat-merovingen-karolingse tijd (plm. 600 - 825). Deze voorwerpen bevinden zich nu in het Museum van oudheden te Groningen.

Zoals gewoonlijk brengen we eerst een bezoek aan de dorpskerk. Het is jammer dat deze kerk bepleisterd is. Volgens een steen in de sluiting is dit gebeurd in 1865. Onder deze pleisterlaag bevindt zich hoogstwaarschijnlijk nog veel tufsteen.

De bouwstijl is romano-gothisch, o.a. kenbaar aan de meloenvormige rib-koepelgewelven uit de tweede helft van de 13de eeuw. Van later datum dan het uit drie

Een restauratiegedachtenis, geschilderd tegen het gewelf. In het cirkeltje (boven) staat het teken van vakmanschap.

traveën bestaande schip, is het vijftiende gesloten koor. Hierin is in de 13de eeuw een sacramentshuisje gebouwd. Zo'n sacramentshuisje werd meestal ingebouwd in de noordwand. Het is veelal nismvormig, maar soms had het ook de vorm van een huisje, zoals hier in Godlinze en ook te Huizinge. In dit huisje werd het sacrament bewaard en ook wel de hostie in het hostiedoosje. Later werd het ook wel eens gebruikt voor het opbergen van het avondmaalgerei. Van het interieur zijn verder nog te noemen: fragmenten van gewelfschilderingen, een eenvoudige preekstoel en doophek. Een orgeltribune met wapens van de families Alberda en Berchuys in gesneden omlijsting en orgelkas (1702) met een paar panelen in Lodewijk-XIV-stijl. Verder nog enkele grafzerken met familie-wapens en een houten offerblok. De zilveren avondmaalsbeker bevindt zich in het museum te Groningen. De toren van de kerk staat op een 12de-eeuwse onderbouw. De benedenruimte in de toren had een uitgebroken koepelgewelf. Uitwendig rijken de flauwe spitsboge spaarbogen tot de hoogte der galmgaten. De bovenbouw van deze toren dateert uit 1554.

Het is langzamerhand niet verwonderlijk meer dat ook Godlinze zijn borg heeft gekend. Het was de Ubbenaborg die lag tussen Godlinze en Spijk. In de 16de en 17de eeuw woonden en leefden er de Alberda's. Enkelen van deze familie zijn begraven in de nederlandse hervormde kerk. In 1640 trouwde Elizabeth Alberda met een Ubbena. In 1723 over-

leed Reint Ubbena, de laatste heer van de borg. In 1752 was de borg reeds gesloopt.

HEKSENHISTORIE...

In vroeger tijden waren de mensen erg bijgelovig. Zo was het geloof in het bestaan van heksen alom verspreid. Veel volksverhalen en overleveringen hebben het fenomeen „heks” als onderwerp. Talrijke dorpen en gehuchten kennen hun verhalen over heksen. Om maar enkele te noemen: de heks van „de olle börgstee van Ubbena” (de borg die we zopas genoemd hebben), de verhalen van „Mat Boavioan”, de oude vrouw uit 't Zandt die behekst was, en dan „Oadamske van Leerms”, die kon heksen. De „Botterheks” van Garmerwolde en nog zovele andere. Tegenwoordig houdt men al die heksverhalen voor sprookjes, maar enkele generaties terug geloofde men nog sterk in het bestaan van heksen. Wee de ongelukkige die voor heks uitgemaakt werd. Veel menselijke ellende is hieruit voortgekomen. Vooral vóór de kerkhervorming werden heksen wreed vervolgd en terechtgesteld.

De reeds eerder genoemde Abel Eppens zegt dat de „pauselijke afgoderij” een van de oorzaken is dat de heksen met vuur gestraft moeten worden. Hij deelt verder mee, dat in Osnabrück (in Duitsland) tachtig personen verbrand

De toren van de kerk staat op een 12de-eeuwse onderbouw. De bovenbouw van de toren dateert uit het jaar 1554.

werden en dat in het jaar 1587 te Farnsum een soldatenvrouw toverij had gepleegd. Zij werd gepijnigd en vertelde dat er nog wel 300 heksen meer waren. Ze

werd op 2 april ter dood veroordeeld.

Wanneer we de geschiedenis nagaan, blijkt dat zulke terechtstellingen op diverse plaatsen hebben plaatsgevonden.

Bijvoorbeeld in het jaar 1547, toen in Appingedam en Farnsum vier, Warffum drie, Godlinze twee, Bierum één, Pieterburen één en te Zuurdijk ook én heks terechtgesteld werden. In het jaar 1557 werden 35 heksen verbrand, w.o. vier te Uithuizen, in Appingedam twee en te Sauwerd één. Al met al een verschrikkelijk beeld van de heksenvervolgving in de zestienste eeuw.

Het laatste heksenproces was in 1597 te Wedde, waarbij drie vrouwen werden verbrand en vijf zwaar gepijnigd, in tegenwoordigheid van diverse predikanten. Het zou echter nog een eeuw duren, eer er openlijk vanaf de kansel het bestaan van heksen werd tegengesproken. In zijn boek „De betooverde Weerelt” ontkende dominee Balthazar Bekker het bestaan van heksen. Maar deze dominee werd wegens het schrijven van dit moedig boek afgezet door zijn gemeente en die gemeente was... Amsterdam!

Bijna onbegrijpelijk. Pas in de latere jaren na 1900 gelooft er nagenoeg niemand meer aan heksen, „wilde juffers” of „sokke-raaiwiefkes”, enz.

In 1840 schreef M. D. Teenstra zijn „volksverhalen”, waarin hij in het voorwoord vraagt: „Met wat doel verzameldet gij deze sprookjes?” Zijn antwoord was: „Voor een geneesmiddel, om deze zotheden de zotten van hunnen zotternijen te bevrijden”.

Wat geloofde men vroeger eigenlijk van heksen en waarom waren ze zo berucht en gevaarlijk? Niet alleen het gewone volk geloofde daarin, maar ook de bestuurders van dorp en stad en ook de opvattingen in de kerk onderstreepten dit bijgeloof. Heksen onderscheidden zich door

de volgende kenmerken: Ze hebben aaneengegroeide wenkbrauwen, druipogen en platvoeten; ze zien nooit iemand recht in de ogen en kunnen ook niet over een bezemsteel stappen. Dat de heksen op bezemstelen door de lucht vlogen, is alom bekend. Minder bekend is misschien het volgende: Ze konden met de grootste vaart in een melktobbe, ja zelfs op een zeef voortschieten over het water, al roeiend met koerribben of met breinaalden. Ook konden ze varen op eierdoppen en op schelpen. Ze konden ook de zwangerschap der vrouwen, de jongen van het vee, de vruchten op het veld bederven. Ze bezaten de geheimzinnige kracht om op afstand andermans koeien uit te melken; anderen karnden boter uit een sloot. Ook verwekten zij hagel en onweer en deden ze schepen vergaan. Heksen konden ook muizen maken. Zij veranderden zich in dieren, vooral in katten. Als zo'n kat geslagen werd dan lag op hetzelfde ogenblik een vrouw, die de heks was, gewond in haar bed. Ze brengen ziekte doordat ze kransen van veren maken in de kussens van het bed. De kunst van heksen kon men verkrijgen door zich over te geven aan de duivel, maar die kunst was ook vaak erfelijk van moeder op dochter. Er zijn verhalen, dat de heksen zich lichamenlijk aan de duivel overgaven. Andere verhalen vertellen over de zg. „heksensabbat”, waar de heksen samenkwamen en waar dan de duivel ook is.

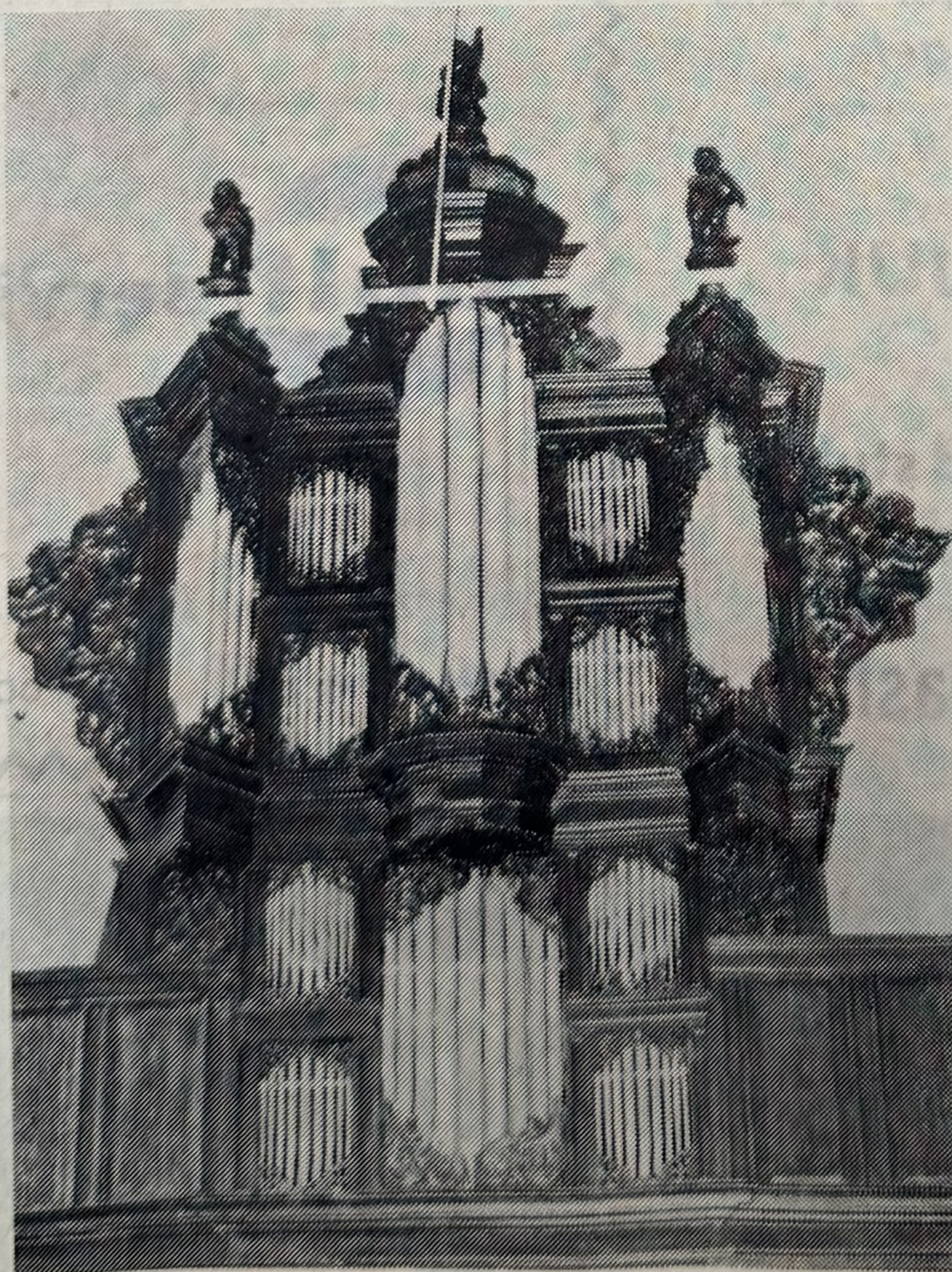
Het in de dertiende eeuw gebouwde sacramentshuisje in de noordwand van de kerk te Godlinze. Hierin werd het sacrament bewaard; later ook veelal het avondmaalsgerei.

Merkwaardig genoeg blijken er in het Groningerland nergens zoveel heksen te zijn voorgekomen als in Godlinze. Getuige bijvoorbeeld het volgende fragment:

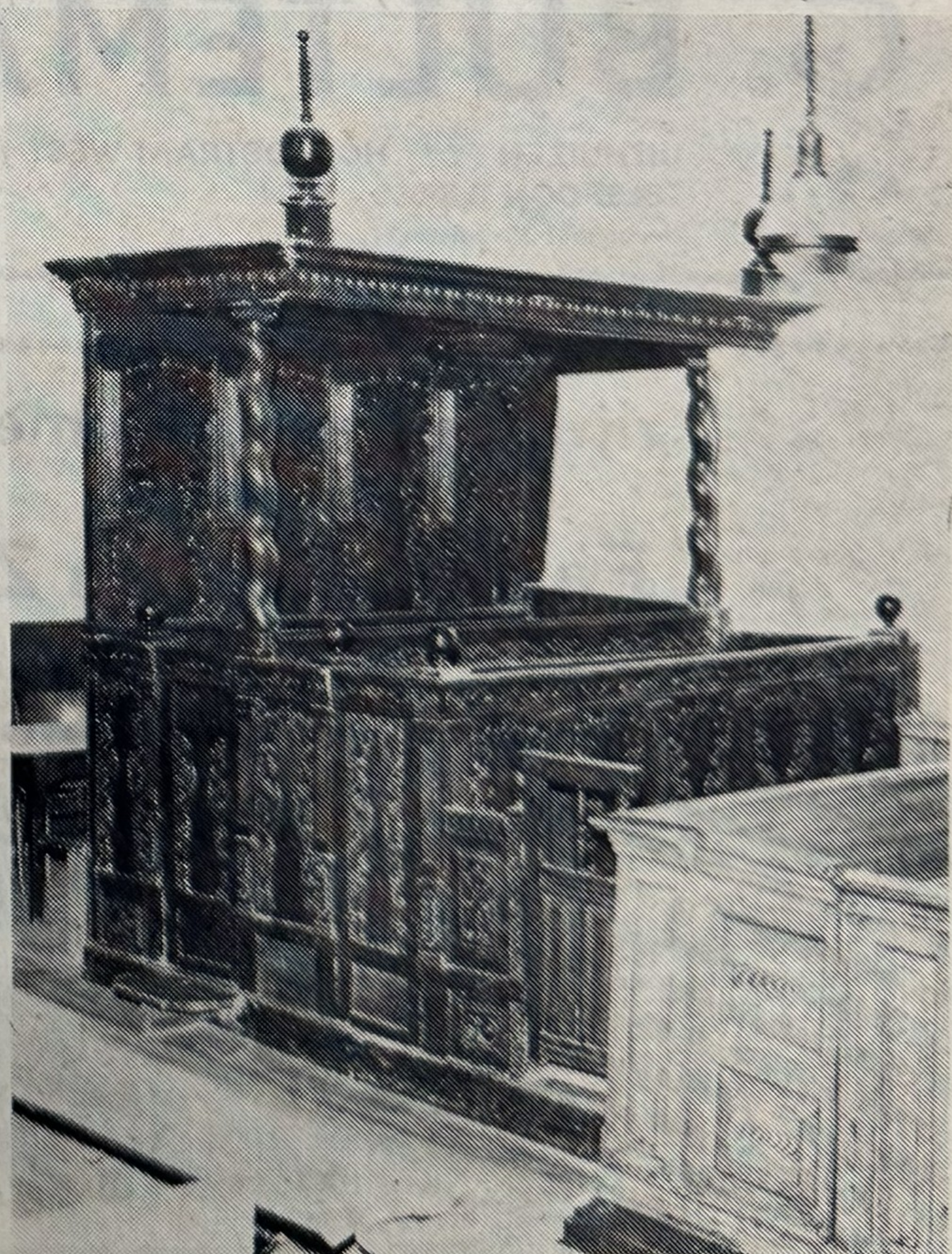
„In olle tiden wazzen der sikkom naarms zoveul heksen as in Glins. Ze hebben der ook al als 'n poar verbrand, mor dat het nait holpen. Veuraal 'n zekere Trien Vedder, dat 'n haile kwaoale. Mor riek wórden deur de heksery dee ze toch nait. Ze haar 't juist slim aarm, ze mos bie deurn laangs om wat te bedeln. Zin laangden ze 't heur tou in 'n slaaf of tussen bloaden van 'n taang. Ze gooiden ook wel als deur op grondel, as ze heur aankomen zaggen. Zoo'n ól heks haar eigenliek mor 'n hail min levent.”

Tot zover de „heksenhistorie”. Toch betekenen al deze heksenverhalen een stuk folklore. Vele verhalen zijn interessant om te lezen en geven een indruk hoe men vroeger leefde onder en met dit tijdsverschijnsel.

Wat voor ons geschiedenis is geworden is dikwijls zeer de moeite van het verhalen waard, al was het alleen al om vast te houden wat er vroeger leefde in de ziel van ons volk.

Het Arp-Schnitger-orgel. Een van de weinige orgels van Arp Schnitger die nog in Nederland zijn. Het orgel verkeert nog volledig in originele staat. Wel is het orgel nu nodig aan een grondige restauratie toe.

De herenbank in de kerk van Godlinze is een werkelijk bijzonder fraai en goed bewaard gebleven geheel.